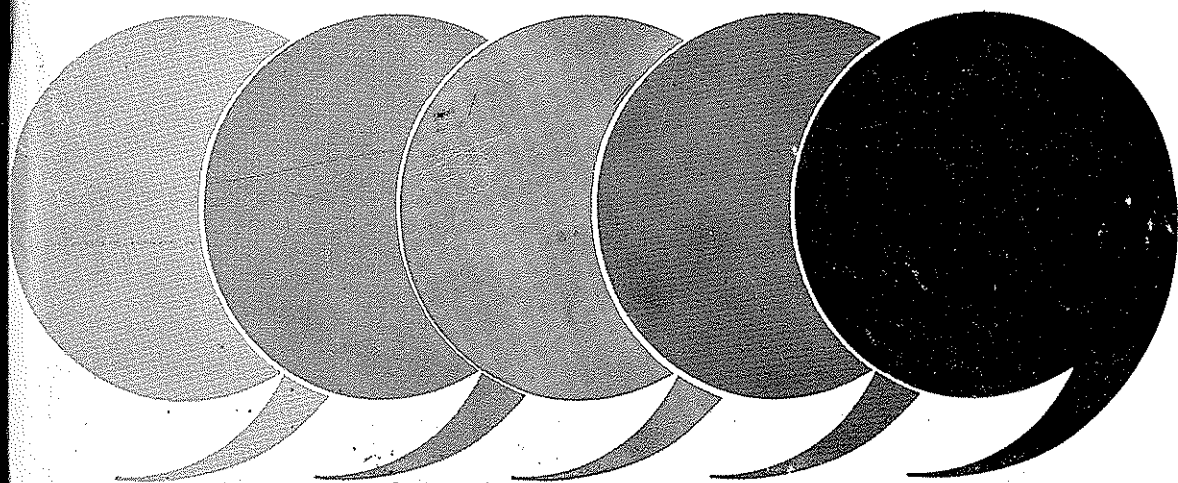


Komma

NUMMER 3 · SEPTEMBER · 1968



Jan Anward:

Om mänsklig förmåga - Chomsky och strukturalismen

Det brukar i översikter om strukturalismen nämnas att dess metoder och idéer är influerade, eller direkt påverkade, av den strukturella lingvistikens, främst såsom den utformats av Saussure och Roman Jakobson. Under det senaste decenniet har en ny lingvistik växt fram, den generativa grammatiken, vars främste företrädare är Noam Chomsky, professor vid Massachusetts Institute of Technology i Cambridge, Mass. Då denna riktning ofta hårt kritiserat vissa av den äldre strukturella lingvistikens

teorier, kan det vara av ett visst intresse att jämföra dess idéer med några tankegångar hos en strukturalist som Lévi-Strauss. Det är här inte frågan om att ge en uttömmande beskrivning av varken den generativa grammatiken eller strukturalismen, utan jag skall nöja mig med att påpeka vissa närbesläktade frågeställningar.

Det som kan anses vara det grundläggande för Chomskys lingvistiska teori är det faktum att "en vuxen talare kan framställa en ny me-

att den utsuddar varje enskilt ansikte som kan komma inför den; så snart en form är bestämd är den samtidigt alltför gammal och alltför ny, alltför främmande och alltför välbekant för att inte genast förkastas av väntans renhet och därigenom vigas till den omedelbara glömskan. Det är i glömskan som väntan upprätthåller sig själv som väntan: en skärpt väntan mot det som är radikalt nytt, utan förbindelse och likhet och sammanhang med något som helst (väntan i sig själv ny och riktad utöver sig själv och fri från allt förflutet) och uppmärksamhet mot det som är det djupast äldsta (eftersom väntan på botten av sig själv aldrig upphört att vänta).

I sitt väntande och glömmande vara, i denna förmåga till fördoldhet som utsuddar varje bestämd innebörd och själva existensen av den som talar, i denna gråa neutralitet som bildar det essentiella gömstället för varje vara och som sålunda frigör bildens rum, är språket varken sanningen eller tiden, varken evigheten eller människan, utan en ständigt ofullständig form av detta utanför; det får upphovet och döden att kommunicera – eller snarare: får oss att se dem i ljuset av deras obestämda oscillation – deras kontakt i ett ögonblick som upprätthålls i ett oändligt rum. Upphovets rena utanför, om det nu är det som språket väntar på att motta, fixeras aldrig i en orörlig och genomtränglig positivitet; och dödens ständigt pånyttbörjade utanför, om det bärs mot ljuset genom den essentiella glömskan visavi språket, uppställer aldrig den gräns utifrån vilken sanningen till slut skulle avteckna sig. De trängs genast i varandra; upphovet har genomlystheten hos det

som inte har något slut, döden vetter i all evighet mot upprepningen av början. Och det som är språket (inte det som det vill säga, inte den form genom vilken det säger det), det som det är i sitt vara, det är denna fina röst, denna så omärkliga rekyll, denna svaghet i hjärtat och i omgivningen av varje ting och varje ansikte som badar i samma neutrala klarhet – samtidigt dag och natt –, upphovets senkomna ansträngning, dödens morgonfriska erosion. Orfeus' dödande glömska, den fjättrade Odysseus' väntan, det är språkets själva vara.

När språket definierades som sanningens ort och tidens band var det fundamentalt farligt för det att kretensaren Epimenides sagt att alla kretensare var lögnare: detta tals band med sig själv lösgjorde det från varje möjlig sanning. Men om språket avslöjas som upphovets och dödens reciproka transparens, är det icke en existens som "i det enkla påståendet *Jag talar* hotas av löftet om sitt eget försvinnande, sin kommande uppståndelse.

Översättning av Jan Stolpe

Detta är den andra och avslutande delen av Foucaults uppsats om Maurice Blanchot; första delen stod i nr 1 för i år. Förteckningen där över Foucaults böcker blev ofullständig, den upptog inte hans första bok *Maladie mentale et personnalité* (1954), som under den nya titeln *Maladie mentale et psychologie* kommit i ny upplaga (PUF, Collection Initiation philosophique 12, 1966). Vidare finns Foucaults stora verk *Historie de la folie à l'âge classique* nu i pocket-upplaga: Le Monde en 10–18 nr 169/170.

ning på sitt modersmål vid ett lämpligt tillfälle och andra talare kan förstå den omedelbart, fast den är lika ny för dem" (Chomsky 1964, s. 7). Denna språkets *kreativa aspekt* beror på att varje talare äger fullständig färdighet (*competence*) i sitt modersmål. Denna färdighet, i sin tur, kan inte vara resultat av en härmning, då en vuxen talare kan framställa ett obegränsat antal nya satser. Chomsky menar att "denna färdighet kan representeras som ett regelsystem, som vi kan kalla en *grammatik* för hans språk. Varje fonetiskt möjligt yttrande tillägnas en *strukturell beskrivning*, som specificerar de lingvistiska element av vilka den är uppbyggd och dessas strukturella relationer. För några yttranden visar den strukturella beskrivningen att de är fullständigt välformade meningar. Denna mängd kan vi kalla för ett *språk genererat av en grammatik*" (Chomsky 1964, s. 9).

En sådan grammatik kan enligt Chomsky uppdelas i tre komponenter: en syntaktisk, en semantisk och en fonologisk. Av dessa tre är den syntaktiska grundläggande och de övriga två interpretativa.

Den syntaktiska komponenten består dels av en *bas*, dels av en *transformationsdel*. "Basen är ett system av regler som genererar en begränsad mängd bassekvenser (*basic strings*), var och en med en strukturell beskrivning, en *base Phrase-marker*... En följd av base Phrase-markers, var och en genererad av den syntaktiska komponentens bas, ligger under varje mening i språket" (Chomsky 1965, s. 17). Dessa base Phrase-markers utgör meningens *djupstruktur*, som tolkas av den semantiska komponenten och bestämmer meningens semantiska innebörd.

Transformationsdelen består av ett antal regler, som anger hur man kan transformera en bassekvens med en base Phrase-marker till en ny sekvens med en ny Phrase-marker, och genom vilka transformationer man erhåller meningar i språket. Den nya sekvens, som erhålles genom transformation, bildar meningens *ytstruktur*. Denna tolkas av den fonologiska komponenten och bestämmer meningens uttal.

Den kritik som Chomsky riktat mot den äldre lingvistik, den taxonomiska som Chomsky kallar den, går ut på att den äldre lingvistik tilldelade varje mening en strukturell beskrivning, och försökte aldrig sätta dessa i relation till varandra. På detta sätt kom den strukturella beskrivningen att tjäna både som

djupstruktur och som ytstruktur. Detta gjorde att taxonomerna aldrig kunde förklara varför t.ex. en aktivsats och en passivsats är så lika, dvs. att de är transformationer från samma djupstruktur.

En generativ grammatik är en abstrakt modell av den färdighet (*competence*) vi besitter, vår språkförmåga. Endast genom att anta att vi har en motsvarighet till en generativ grammatik inom oss, kan man förklara språkets kreativa aspekt och det faktum att ett barn, med hjälp av ett förhållandevis litet material, på en relativt liten tid, lär sig behärska ett språk. Chomsky försöker "karaktisera... den kunskap om språket som utgör grunden för en talare-lyssnarens språkanvändning... vad talaren verkligen vet och inte vad han kan förtälja om sitt vetande" (Chomsky 1965, s. 8-9). "Sälunda kan man säga att språkstrukturens allmänna drag reflekterar, inte så mycket vår erfarenhet, som vår förmåga att tillägna sig kunskap" (Chomsky 1965, s. 59).

Chomsky föreslår två sätt på vilka man kan avgöra om en sådan grammatik är adekvat eller inte. Det första kriteriet gäller om teorin ger en *adekvat beskrivning*. Chomsky menar att den gör det om den "korrekt beskriver den generaliserade talarens inneboende färdighet" (Chomsky 1965, s. 29). En viktig roll spelar här den språkliga intuitionen. Det andra kriteriet gäller om teorin ger en *adekvat förklaring* av denna intuition. Denna förklaring skall kunna ges "på grundval av en empirisk hypotes vad beträffar barnets inneboende förutsättningar för att utveckla en viss sorts teori för att behandla den evidens som presenteras det" (Chomsky 1965, s. 25-26). Dvs. man väljer ur en mängd adekvat beskrivande grammatikor den grammatik som, på grundval av för barnet tillgängliga data, kan förutsäga barnets språkliga intuition. En sådan grammatik är universell och följaktligen en teori om immanenta lingvistiska universalier.

Det universella syftet har den generativa grammatiken gemensamt med den strukturella antropologin, såsom den utformats av Claude Lévi-Strauss. Lévi-Strauss talar om att "upp-rätta ett inventarium av mentala begränsningar, att reducera skenbart godtyckliga fakta till en ordning, att uppnå en nivå där en nödvändighet uppenbarar sig, immanent i illusionerna om frihet" (Lévi-Strauss 1964, s. 18-19).

Den analys av ett stort antal sydamerikanska myter som Lévi-Strauss för tillfället är

sysselsatt med kan sägas vara ett försök till en adekvat beskrivning av den färdighet som ligger till grund för denna mytologi. Han har inte lyckats täcka alla delar av det mytkomplex han föresatt sig att undersöka, men arbetet är ännu inte avslutat. Också den metod som Lévi-Strauss använder sig av har en viss likhet med den generativa grammatiken: en myts mening bestäms av dess "position i förhållande till andra myter, med avseende på en grupp transformationer" (Lévi-Strauss 1964, s. 59). Under varje sådan grupp av transformationer ligger vad man skulle kunna kalla en djupstruktur, en förmedling av motsägelser på olika plan och ytterst mellan natur och samhälle: utgående från en Bororomyt vill Lévi-Strauss visa att den "utgör en del av en grupp myter, som förklarar matlagningens ursprung (även om detta motiv är frånvarande); att matlagningen av den indianska tanken uppfattas som en förmedling; till sist, att denna aspekt finns dold i Bororomyten, därför att denna uppenbarar sig som en omvändning . . . av myter hos grannfolk, som i matlagningen ser förmedlande handlingar mellan himmel och jord, liv och död, naturen och samhället" (Lévi-Strauss 1964, s. 73).

Om det är troligt att Lévi-Strauss håller på att prestera en adekvat beskrivning av det mytologiska system han undersöker, är det däremot osäkert hur en adekvat förklaring av ett sådant system skulle se ut. "En empirisk hypotes vad beträffar samhällets inneboende förutsättningar för att utveckla en viss sorts teori för att behandla den evidens som presenteras det", för att parafrasera Chomsky, skulle alltså vara nödvändig. För att en sådan hypotes skall ha någon mening är det nödvändigt (och i och för sig inte alls orimligt) att anta att det bakom detta mytssystem finns en utveckling, en historia, på samma sätt som barnet inte tillägnat sig ett språk på en enda gång, utan utvecklar sitt språk efter att mycket snabbt ha utvecklat en teori för detta språk. Vidare behövs en teori för att förklara det faktum att det finns olika språk, olika kunskapsfält (Foucault) eller olika tankesystem (Lévi-Strauss) och varför det ena och inte det andra realiserar, och varför de växlar.

En strukturalistisk syn på historien tenderar att skandera den. I *Les mots et les choses* beskriver Michel Foucault idéhistorien sedan renässansen som tre kunskapsfält, ordnade enligt vissa historiska a priori, som växlar tvärt och

mellan vilka Foucault inte kan se annat än avbrott. Lévi-Strauss menar sig kunna skilja på den mytologiska och den vetenskapliga tanken, två realisationer av samma kompetens, samma färdighet: "varje samhälle befinner sig i historien och förändras . . . men de mänskliga samhällena reagerar på högst olika sätt på detta gemensamma villkor: några accepterar det . . . och förstärker dess konsekvenser . . . andra försöker . . . att hålla de stadier, som de uppfattar som de 'första' i sin utveckling, så permanenta som möjligt" (Lévi-Strauss 1962, s. 310).

Jag tror att passager mellan strukturer och frågan om varför en struktur och inte en annan realiserar först kan förklaras om man sätter kompetensen i relation till ett samhälles produktionsätt. Att ett visst produktionsätt realiserar den mytologiska tanken, ett annat den vetenskapliga och att passagen kan förklaras dialektiskt. Ett sådant studium av relationerna mellan produktionsätt och kompetens borde kunna leda till ett fördjupat studium av samhället, och samtidigt undvika den form av strukturalism, där man menar att strukturerna bara växlar, när de, enligt vissa godtyckliga kriterier, uttömt sina möjligheter, dvs. strukturernas växling "förklaras" genom hänvisning till "hur det är" – den form av strukturalism som enligt Lucien Goldmann utgör det kapitalistiska organisationsstadiets ideologi.

LITTERATUR:

Chomsky:

- 1957 *Syntactic Structures*, Mouton & Co, Haag.
- 1964 *Current Issues in Linguistic Theory*, samma förlag.
- 1965 *Aspects of the Theory of Syntax*, MIT Press, Cambridge, Mass.

Lévi-Strauss:

- 1962 *La Pensée sauvage*, Plon, Paris
- 1964 *Le Cru et le cuit*, Plon, Paris
- 1966 *Du Mièl aux cendres*, Plon, Paris

Den tredje delen av Lévi-Strauss stora mytundersökning har just utkommit: *L'origine des manières de table* (Plon).

Jan Anward studerar filosofi och lingvistik och är medlem av gruppen Unga Filosofer i Stockholm.